

1761 körül a hódmezővásárhelyi ótemplom omniáriumába Szőnyi Benjámin írta be Posztós János református halálraítélt 1753-ban megtörtén esetét. A leírásban Szőnyi először a református lelkipásztort megillető jogokat ismerteti, majd rátér az események részletezésére. Ezután bemásolja a szegedi ferencesek számára írt levelét, végül összefoglalja, hogy a váci püspök 1761-es egyházlátogatásáig hogyan gyakorolták a református lelkipásztorok a halálra ítélek lelki üdvéért végzett teendőket. Az esettel kapcsolatban nemcsak az omniáumban, hanem Hódmezővásárhely város tanácsának iratai és a református gyülekezet iratai között is maradtak fenn nyomai, köztük például Kecskemét város nyilatkozata a rabok lelkigondozásáról, amelyet a repozitóriumban is közlünk.

Szőnyi szerint a hódmezővásárhelyi egyházközség lelkészei számára is kötelező elfogulatlannak lenni, ezért a vármegyei törvényszék által elítélt gonosznevőket, bűnösöket kötelesek minden előílet nélkül lelki üdvösségek érdekében azonnal segíteni. Korábban Hódmezővásárhelyen a lelkipásztorok ebben a szokásban nem is voltak akadályoztatva. A római katolikus papoknak is engedélyezték ezt a gyakorlatot, és megengedték továbbá azt is, hogy a büntetetteket a papok a vesztőhelyre kísérhessék.

Szőnyi ezzel kapcsolatban írja le Posztós János esetét, amely 1753-ban történt. A református vallású Posztót a vármegye halálra ítélte, azonban a lelkészeket megakadályozták jogaik gyakorlásában. Egy szegedi ferences szerzetes megtiltotta, hogy a református lelkész elmenjen a börtönbe Posztós Jánoshoz, mivel a szerzes azzt a katolikus hitre akarta áttéríteni, sikertelenül. A kivégzés napján Szőnyi a vesztőhelyre akarta kísérni Posztóst, amelyet az elítélt is kért, de a szegedi szerzetes megtagadott. Erre Posztós így felelt: „Édes lelkeim, ne hagyjátok halálom óráján. Szakasszátok ketté az ilyen adtát. Ehol nem imádkozhatom miatta.” Válaszára a kísérő rokonok tovább kiabáltak: „Szállj le barát, szállj le.” Végül a szegedi szerzetes leszállt a szekérről, amely Posztót vitte, s a kivégzést elvégezték. A szegedi szerzetes azonban felpanaszolta a vásárhelyi lakosokat a vármegyének. A kialakult helyzetben a földesúr úgy határozott, hogy a Kecskeméti gyakorlatot kell bevezetni Hódmezővásárhelyen is, miszerint a katolikus papoknak előjoga van az elítéltet a börtönben látogatni, s azzal megpróbálni áttéríteni. Azonban, ha az elítélt nem akarja vallását elhagyni, be kell hozzá engedni a lelkészét. Ez a szokás azonban csak 1761-ig állt fenn, s a váci püspök látogatása változtatta meg. Kimondta, hogy a kikísérés a katolikus pap joga, de a református lelkész addig az elítélt mellett szolgálhat. A püspök rendelete után a katolikus papok mégsem engedték Szőnyit és Füredi Mihályt az elítétekhez, akik panasszal fordultak emiatt a püspökhöz. Az egyházfő azonban ezt követően is az általa bevezetett rendet tartatta meg.

[p. 97.] Adnotationes 2^{dae}

De jure et antiquo usu Ecclesiae Vásárhelyiensis, circa malefactores ad supplicia
damnatos.

Ecclesiae hujus v[erbi] d[ivini] ministris ac pastoribus semper integrum fuisse, malefactores, tam in foro comitatus, quam dominali ad supplicia damnatos nullo resistente statim a lata sententia accedendi. Iisdemque spiritalia [!] officia praestandi, tandemque ad locum usque supplicii comitandi, tam a majoribus nostris accepimus. Quam statui huius ecclesiae antiquo convenienter credimus. Enim vero ecclesia romano catholica hoc oppido adhuc recente, et parochiali plebano circa annu[m] 1715 demum, primum introducto: ne lis quidem moveri nostratisbus de usu isto potuit, nemire existente heic, qui quocumque titulo

usum illum ad se pertinere adseveraret. Immo, toto primi reverendi plebani patris bene heic habitationis tempore, pluribus annis constante, uti et succedentium, usus iste in nullam vel minimam controversiam adducebatur. Et ex parte quidem fori dominalis, in quo nulli clerici assidere solent, in usu recepto neque fuissemus impediti: Verum in congregationibus incliti comitatus suas sedes et vota habentibus etiam clericis, tandem usu isto cedere, eumque Rom[ano] catholico plebano permittere, obtenu alicuius regii intimati interpellari coepti sumus, deinde et ab accessu carceris, et deductione ex oppido die emortuali arceri, eo solum modo nobis reservato: Ut extra oppidum nosmet suppicio afficiendis jurigere eosque inde ad locum sup[p]licii comitari possimus.

[p. 98.] Accidit igitur fatali isto anno 1753, prius equidem, quam turbae superius descriptae natae essent, ut malefactor quidam, hujus nomine Johannes Posztós, jurisdictioni incliti comitatus subjectus, neci damnaretur. Toro triduo, quod illi post latam sententiam supererat, accedere eundem nobis pastoribus petitus interdictum fuerat. Accessus saepissime tentatus. Sed nulla ratione impetratus fuit. Scilicet vir misellus Helvet[ico] confessioni addictus, per tres illos dies incessanter ad amplectenda sacra Rom[ano] catholica modis omnibus sollicitatus erat. Sed is in relligione sua perstitit firmissime. Supremo die quo ad sup[p]licium ferendus erat, ego in atrium carceris me conferebam, tentatus adhuc si quo pacto impetrare possem, ut me illi adhuc in oppido comitem adjungerem. Cum in eodem atrio a carnificibus vinciretur, deindeque illine eductus currui adponeretur, videns me suae confessionis pastorem esse praesentem, multum congemuit, lachrymansque impense rogavit, ut currum concenderem, ipsius animae in extrema hac hora oppitulaturus. Franciscanus quidam, Szegediensis monachus adhaerebat misello homini, quem ego cum omni modestia rogaveram: ut jam tandem a reo recederet, videns eum nolle relligioni suae renunciare, et Romano catholicam amplecti. Bonus monachus, pro placidis meis verbis pro sua quidvis fandi libertate, mitri sarcasmos et sesquipedalia verba reddebat. Seque sacerdotem, me vero duntaxat praedicantem cum insigni fastu dictitabat. Quo facto plaustro insedit, negavitque omnimode se mihi permissurum cum malefactore ex oppido exitum.

Haec ita agi videns dictus Johannes Posztós malefactor, qua erat misellus indole, vehementer excanduit, monachumque primum quidem placidis verbis rogavit ut curru descenderet. Quod dum [p. 99.] monachus facere nollet, infelix Posztós ad convitia prorupit, hunc in modum: Szállý le — — atta, teremtette barátya. Nem kellesz én nékem. Az én papom üllyön én mellém, az imádkozzon én vélem. Cum neque ad haec cederet monachus, ad circumstantes magnó numero equites vertebat se Posztós, illos his verbis cum miserando clamore affatus: Édes lelkeim, ne hagyjátok halálom óráján. Szakaszszátok ketté az illyen attát. Ehol nem imádkozhatom miatta. Non minem si circumstantium quidam, praesertim malefactoris (ut opinor saltem) amici ac cognati, moribundi hominis quae relis commoti, ac ab affectibus abrepti infremuerunt, curruique propius accedentes, hinc inde, rustico more ingeminarunt: Szállý le barát. Szállý le barát.

Tunc demum bonus monachus, sine cunctatione, curru desiliebat, et majori quam oportebat metu perculsus, sub penulam meam qua[m] (tempus erat pluviosum) tectus eram, semet recipiebat, veritus, cuius ne umbra accidisset, se a rusticis male multandum fore. Ego interim homines oppida nos, quibus intermixti fuerant, etiam Rom[ani] catholici, alta voce adhortatus sum, ne vel minimam sive verbo sive facto injuriam monacho facere auderent. Quo pacto omnes sedati sunt.

His ita gestis, jur[atus] adsessor Incliti Co[mi]t[a]tus, cui sententiae declaratio demandata fuerat, d[omi]nus Andreas Balog, et judex oppidanus d[omi]nus Michael Báthori, mihi libertatem dabant curum concendendi, et comitandi moribundum ad locum supplicii.

Monachus, indigne ferens, se voto potiri non potuisse, factum hoc innoxium in malam partem interpretatus est: Oppidanosque nostros tam Inclita Comitatui, quam suo conventui isto nomine detulit, quasi vita ipsius fuisset insidiatum. Nec qui everunt boni vicini, monachi

Szegedienses donec [p. 100.] sinistris informationibus plurima loca complerent. Rumor hic proceribus quoque regni innotuit, et d[omi]no n[ost]ro judici, Michaeli Báthori in comissione Budensi nomine rebellionis objiciebatur. Tantum persuasio valuit, ut desuper ista re, per conatae tum diligens inquisitio perageretur, monachis satisfactionem vehementer urgentibus.

Ego ista occasione ad guardianum Szegediensium franciscanorum sequentes litteras exaravi.

Reverende Pater!
Vigilantissime Guardiane!

Posteaquam abunde intellexisse permultos, eosque veritati contrarios rumores spargi, de facto isto quod inter nos contigit, die isto, quo bini malefactores, ex commerito eriminis suppicio darentur: Mearum partium esse duxi, casum illum, qui inter bonum virum, ordinis S[ancti] Francisci Monachum, malefactorem item nostrae religioni addictum. Oppidanorum denique nonnullos ea occasione acciderat, reverentiae viae vere et genuine perscribere, qui ipse, omnium illorum, quae tunc hinc inde gesta sunt, spectator auditorque extiti. Illud certum est (non diffidente ut credo rev[eren]do isto viro, quod nos suam d[omi]na[ti]onem reverandam crebris petitis et quidem cum omni modestia ad recedendum a dicto reo sollicitaverimus, quibus si paruisse, nihil omnino adversi fuisse eventurum.

Cum vero currum, quo reus vehendus erat, nullo n[ota] b[ene] e nostris reluctant ac impediente concendisset: Ipse reus, reverendum monachum, primum quidem lenibus verbis ad descensum sollicitabat: Sed cum ita non impetrasset, mox convitiis lacescivit. Altero pede quem liberum habebat impetivit. Tandem circumfusam plebem hunc in modum adlocutus est: Ne hadjátok lelkeim halálom óráján. Vessétek le az illyen adtát. Ehol nem imádkozhatom miatta. Quis quaeso [p. 101.] mivetur, si damnati hominis, omniumque per naturam commise ratione digni verbis talibus, nonnulli ex incauta plebe, qui potissimum cognati illius fuerant, commoti, rev[eren]dum monachum, non omnio aliis medii, quam verbis istis: Szálly le barát cohortati fuerint? Quid jam in hoc passu rev[eren]dum monachum fecisse oportebat, immo, quid adhunc ante consilii capessendum fuerat, quam res eo deducta esset: Illud ego suae vir venerande consiverandum committo prudentiae ac dignae tanto fastigio aequitati. An obsecro onveniebat misellum huncce reum, toto quatriduo ad sacra Rom[anam] catholica amplectenda compulsum, nihilominus huiusque renitentem, et jam jam vindici subjiciendum gladio, amplius adhuc fatigare? Certe in tali statu pavoris et conturbationis pleno, vel optimae religionis amplexus, rationali ac convictivo modo statui non potest. An porro instituto hominis religiosi dignum cendum, homini ad portum aeternitatis constituto ad blasphemandum sacro sanctum summi numinis nomen (prouti hic factum) occasionem praebere? An denique decebat illi, e cuius vitae spatio vix horula una supererat: Viam ad precandum hoc modo paecludere? Certe si quis, omnium maxime tremendus Deum in scena illa laetus est, illis, quorum interest propitius reddendus. Reverendo monacho ne pilus unus capit is delapsus est. Neque illi a quoquam (Deum scientiarum testem!) ullo modo structae sunt insidiae. Haec ego, nullo certe hac in parte sectae vel diversae religionis studio actus, neutrique parti favens. Sed ut merus duntaxat homo Christianus, ex ipsissima aequi et justi ratione reverentiae v[est]rae in privato notificanda centui. Eandem humillime rogans: Ut ex parte rev[erendi] d[omi]ni monachi moros hos componere fluctus, nostramque erga s[anctum] conventum amicitiam tueri dignetur.

Reverentiae v[est]rae

Servus ac benevolus humillimus Benj[aminus] Szőnyi. V[erbi] d[ivini] minister
reformatorum Vásárhelyiensiu[m].

Post has litteras an[um] 1753 mense Aprili scriptas, complicati d[omi]ni monachi Szegediensis, nihil adversi contra nos moliti sunt, et ad amicitiam redierunt.

[p. 102.] Per haec nihilominus cum rev[erendis] d[ominis] monachis acta nondum sopita est controversia illa in materia male factorum sup[p]liciis afficiendorum, eorum tam frequentationem quam comitium et Inlyto Comitatu nobis prolibente, et d[omi]no rev[erendo] plebano sibimet vindicante. Itaque ad excellentissimu[m] d[omi]nu[m] terrestrem recursum fuit, qui ad nostram instantiam, hoc responsum dare dignatus: Id se nobis hac in re faciendam permittere, quod Kecskemétini usu venit. Itaque legatis nostris hoc percontatum eo missis, illinc edocti sumus, ibidem ab omni memoria imperturbatum et liberrimum fuisse v[erbi] d[ivini] ministris accessum, et hodienum etiam esse, ad confessionis suae malefactores, eo excepto, quod dum set quando eveniat, ut parochus Rom[anus] catholicus primus accedat reum si lubeat, eundem brevissimo duntaxat temporis spatio ad religionis permutationem probaturus.

Hoc exemplo suffusi nos quoque, ex benigno indultu domini nostri terrestris in antiquo usu perstitimus, usque ad annum 1761. Cum illustr[issimus] ep[isco]pus Vátziensis, tanquam dioecesanu[s] has oras visitans (de quo infra) jure saltem comitivae nos privavit, permittens nihilominus, ut malefactoribus a lata sententia, usque ultimam e carcere eductionem adsistere et opticulari possimus. Verum postea, d[omi]nus plebanus mandatum episcopi ad utrumque extendere volens, unius malefactoris accessu nos totaliter p[re]clusit, quod mature nobis notitia non sit facta de condemnato, quem et ad suas partes pertraxit.

Ergo altero quoque casu eveniente, et ad necem damnato ob furta, cive quodam Debreciniense, simulae sententiam in eum esse latam subaudiebamus. Una cum clarissimo d[omi]no collega Michaele Füredi, in consessum comitatensem nosmet conferebamus, declarantes [p. 103.] noxam nobis esse illatam a rev[erendo] plebano ultra et praeter mentem excellentissimi ep[isco]pi, mandatum eius latius explicante. Proinde nos, facta p[re]avis 9 co[mis]t[a]tui humillima significatione, jure nostro circa malefactorem decedere nolle. Neque committere posse, ut usque momentum motionis plaustri, quo edendus sit, ab eo avelli nosmet patiamur. Uno altero que e comitatibus repugnante, vicit potionum d[omi]norum sententia, nobisque in intento controventum non est. Veritatem dico et non mentior, neque tamen eo ipso mihi ad blandior, me solum fuisse, qui episcopo ill[ust]r[issi]mo Vátziensi pro conservatione usus nostri in hac materia binis vicibus supplicabam, allegans et Ketskemetiensum exemplum. Et id potissimum, quod nollet in primo saltem hoc ad nos adpulsu, alia quam gratiosi sui animi (ut mos est magnatibus) documenta relinquere. Sed caruit successu supplicatio. Non tamen impossibile erit oppidano magistratui, indulto domini terrestris nixo usum antiquum restituere. Sed animis opus est, et in pia caussa fervido zelo.

Atque haec quoque adnotassa, olim successoribus nostris profutura, plurimum referre putavi.